

Homilie 28 januari 2007

Hoe het heil zichtbaar wordt in mensen

- *dienende regels*

Regels. Leefregels. Wie heeft ze niet? De tijden waarop je eet, de manier waarop je opstaat en naar bed gaat, de stijl waarin je gekleed gaat, de wijze waarop je vreemden en bekenden aanspreekt, hoe ze je dat thuis en op een opleiding hebben willen aanleren, routines in het dagelijks leven, gewoonten, maniertjes, soms keuzen, soms sleur, soms vrijheid, soms dwang.

Elk jaar geef ik samen met een collega die deskundig is in jodendom, en een collega die deskundig is in hindoeïsme/boeddhisme, een collegereeks over de vraag hoe in de grote religieuze tradities van hindoeïsme, jodendom en christendom wordt omgegaan met de vraag 'wat is een mens?'. De module heet ook kortweg 'De Mens', en mijn collega spreekt dat steeds uit met een toon van sombere plechtigheid in zijn stem: *DeMens*, alsof in dat woord eigenlijk het meest alovattende, diepzinnige mysterie schuilt waarover het in een universitaire studie kan gaan, een woord dat al voordat je erover één letter hebt gelezen, grote eerbied afdwingt. *De Mens*. Gelukkig twinkelen zijn ogen altijd een beetje wanneer hij dat geheime woord 'De Mens' uitspreekt. Alsof hij dat geheim relativeren wil! Misschien is zoiets ook wel op zijn plaats bij zulke grote woorden! Maar hij kan studenten precies uitleggen wat je zou moeten doen als je hindoe bent. Want dat is een vraag die zij keer op keer stellen wanneer we colleges geven over 'De Mens'. Wat doe je nu, als je hindoe bent, als je jood bent, als je christen bent? Die vraag komt elke keer weer terug en ze verradt dat onze beelden van en gedachten over de mens eigenlijk wortelen in praktijken en ritueel gedrag. Wat doe je nu als je hindoe bent, jood of christen? Wel, als hij een voorbeeld neemt uit het hindoeïsme, bijvoorbeeld uit het leven van de mensen uit de hoogste kaste, de brahmins, dan kan hij met een hele serie regels uitleggen waarin duidelijk wordt dat je tot die kaste hoort: de manier waarop je iemand begroet, de wijze waarop je spreekt, de feesten waaraan je deelneemt, de vrouw met wie je trouwt, enzovoort, enzovoort. En mijn collega voor jodendom kan met deze vraag ook heel ver komen, zeker vanuit het orthodoxe jodendom. De inrichting van de keuken en de manier waarop je eten kookt, de preciese verhoudingen tussen een getrouwde vrouw en haar man, wat je aandoet als kleding en wat zeker niet. Wat is een mens? Kijk voor een antwoord op die vraag naar de regels die in een traditie bestaan en naar de manier waarop deze regels worden nageleefd.

Dezelfde vraag wordt ook aan mij gesteld wanneer ik een visie op de mens vanuit het christendom wil uitleggen. Ik vind het antwoord lastig. Wat moet ik dan zeggen? Vertellen over de sexuele moraal die de christelijke kerken hebben? Vertellen over de gehoorzaamheid aan de bisschop die van theologen in de rooms-katholieke kerk gevraagd wordt? Vertellen over de zondagsplicht of zondagsheiliging? Over de opening van een vergadering door lezing van een schrifttekst?

De vraag is helder en duidelijk. Waaraan kun je herkennen of iemand een christen is? Voor de meeste studenten staat het christendom toch dicht bij hun bed dan hindoeïsme of jodendom. En dus zijn de ervaringen ermee, ook de vermeende ervaringen, de beoordeling ervan, ook de vooroordelen, intenser, concreter, hardnekkiger dan mijn collega's over jodendom of hindoeïsme tegenkomen. Niet elke hindoe is een verlichte, zegt mijn collega! Niet elke boeddhist is vreedzaam. Reden temeer, dunkt me, om vooral iets duidelijk te maken over het criterium, de maatstaf, het gezichtspunt waarmee je christelijke levenspraktijken,

regels, gewoonten en routines, maar ook officieel recht in de kerken zou dienen te benaderen als je de veelsoortige tradities die Jezus heeft losgemaakt, wilt verstaan.

Daarom is de schrifttekst die we vandaag gehoord hebben, van bijzondere betekenis, van uitzonderlijke waarde. 'Barmhartigheid wil ik, geen offers', laat de profeet God zeggen. 'Want de Mensenzoon is heer en meester over de sabbath'. De Mensenzoon is in deze tekst 'de mens van God', de mens die in zijn geschiedenis de verbondenheid met God belichaamt, wiens geschiedenis getuigt van dit perspectief. De mensenzoon herken je aan de barmhartigheid. Barmhartigheid. Dat is de levensregel waaraan je de stijl van leven van christenen, dat zijn: mensen die de weg van de mensenzoon volgen, kunt herkennen. Dat is de maatvoering, vaak wellicht niet de praktijk of in te geringe of verduisterde mate de realiteit, maar wél het kernstuk van een christelijke leefregel. Ze is het kernstuk, de maatvoering bij de vele regels in de christelijke gemeenschappen, de oude en hedendaagse, aftandse en zinnige, reactionaire en open-minded regels die in christelijke gemeenschappen 'all over the world' bestaan. Dus ik probeer studenten uit te leggen dat barmhartigheid het vertrekpunt is van een antwoord dat ik – vanuit het christendom – op hun vraag wil geven. Wat doe je nu als je christen bent? Leven met de barmhartigheid als leefregel.

Dan wordt direct duidelijk dat die leefregel zeer vele, pluriforme, veranderende concretisering kent. Dat barmhartigheid in Calcutta, in Nijmegen en in Nairobi andere vormen aanneemt. Dat barmhartigheid gepaard kan gaan met allerlei vormen van ethiek, maar dat het geen ethiek is. Dat het ook veel méér is dan goed met elkaar trachten te leven, en dat het iets heel anders is dan een idee van 'het goede leven'.

In het Eerste Testament wordt met dat woord de ervaring van God aangegeven. Er is sprake van de barmhartigheid van God. God is te herkennen aan barmhartigheid. God wordt zichtbaar in barmhartigheid. Er is sprake van 'rachamim', een heel sterk met affect, gevoel geladen woord. Het is verbonden met het woord voor 'moederschoot' (rechem). Het is een woord uit onze ervaring, de ervaring van 'de moederschoot'. Het is een beeld, een metafoor, voor de manier waarop God aan ons verschijnt. De ervaring van God staat in verband met de weke binnenkant van de mens, zowel in fysieke als in psychische zin. God is te ervaren als een bergende ruimte, die een toevluchtsoord is waar allerlei vormen van gewelddadigheid meedogenloos zijn.

Barmhartigheid is een ervaring van God en een ervaring met God – een woord en ervaring die overigens ook in andere grote tradities centraal staan: bijvoorbeeld de islam! De ervaring van een alles doordringende, alles ontgrenzende ruimte die we zojuist hebben bezongen, de ervaring van een nieuw, roekeloos begin, een haveloos experiment met ons bestaan, de ervaring van zwijgend meegaande voetstappen, van een schaduw van schouders, zoals we zongen, de ervaring van een ongemaskerde vriend. Heel diep in het centrum van de joodse traditie van Jezus staat de ervaring van God in het weke, binnenste deel van een mens dat metafoor wordt voor het sterkste deel, de krachtigste bron van verzet tegen allerlei vormen van geweld, ook geweld door regels, gewoontes, routines én recht dat in de kerken bestaat! Daar ligt ons onbegonnen begin, een begin dat 'onbegonnen werk' is, dat ons te groot en machtig is, maar ook een begin van al ons telkens opnieuw beginnen. Altijd is daar al 'de moederschoot', ondoordringbaar duister. En leeg. Want wij mensen zijn al geboren wanneer we leven en geweld gaan opvatten als een onmisbare praktijk van leven. God is zachtmoedig. In God is geen geweld, zegt een klassieke kerkvader van de theologie rond het jaar 150 na Christus. Op een andere wijze gezegd, wordt dat uitgedrukt in de metafoor van de moederschoot. Daar verschijnt God als vriend ongemaskerd. Het zij zo. Daarmee moeten we het doen, dat is onze leefregel: het volgen van een zachtmoedige God.